

ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ: СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ

Полянська В. С.

На підставі наявних у кримінологічній науці теоретичних напрацювань та положень норм міжнародного кримінального права у статті проведено аналіз сутності та змісту транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки як самостійного кримінологічного та економіко-правового феномену, визначено її специфічні ознаки та конкретні форми прояву.

Визначено, що транснаціональна організована злочинність у сфері економіки є суттєвим фактором посилення соціальної напруги і дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає оздоровленню економіки, впорядкуванню споживчого ринку, сприяє деформації нових форм економічних підприємницьких відносин, а її масштаби є реальною загрозою становленню соціально-економічних реформ та входженню України в світове співтовариство.

Відзначається, що у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі ще не сформовано загальноприйнятних підходів щодо вироблення понятійного апарату транснаціональної організованої злочинності, її кримінологічних характеристик, загальних тенденцій і перспектив розвитку.

За результатами проведеного дослідження сформульовано визначення транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки як організованої злочинної діяльності у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, у тому числі під прикриттям легальної діяльності, що здійснюється у двох та більше державах, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, розвинутою структурою, наявністю спеціальної цілі - вчинення серйозних (тяжких та особливо тяжких) злочинів.

До конкретних форм транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки віднесено легалізацію (відмивання) коштів та майна, здобутого злочинним шляхом, транснаціональну корупцію, транснаціональну кіберзлочинність, порушення прав інтелектуальної власності, контрабанду, незаконний обіг предметів мистецтва, злочини у фінансово-кредитній сфері.

Ключові слова: злочинність, транснаціональна організована злочинність, транснаціональна організована економічна злочинність, злочинні організації, поняття, ознаки.

The article focuses on the analysis of the nature and content of transnational organized crime in the economic sphere as an independent criminological and economic-legal phenomenon, determines its specific features and display forms on the basis of existing criminological theoretical developments and regulations of the International Criminal Law.

It is determined that transnational organized crime in economy is an important factor of social tension enhancement and destabilization of social relations; it hinders economic recovery, consumer market forming, promotes economic strain of new forms of business relations, and its scale becomes a real threat to socio-economic reforms

and Ukraine's entering into the world community.

It is noted that the domestic and foreign scientific literature has not yet formed generally accepted approaches to develop a conceptual apparatus of the transnational organized crime and its criminological characteristics, general trends and development prospects.

The results of the study are the definition of transnational organized crime in the economy as organized crime in the legal and illegal economic activities, i.e. the production, exchange, distribution and consumption of goods and services, including those under the guise of legal activities carried out in two or more states, are characterized by selfish motives, planning and appropriate training of crime, advanced structure, with specific goals to commit serious (grave and especially grave) crimes.

Specific forms of transnational organized crime in the economy it is attributed legalization (laundering) of money and property acquired through a crime, transnational corruption, transnational cybercrime, intellectual property infringement, smuggling, trafficking of art, crimes in the financial and credit sector.

Keywords: *criminality, transnational organized crime, transnational organized economic crime, criminal organizations, definition, signs.*

На основі існуючих в кримінологічній науці теоретических напрацювань та положень норм міжнародного уголовного права проаналізована сутність і виділені ознаки транснаціональної організованої злочинності в сфері економіки.

Ключевые слова: преступность, транснациональная организованная преступность, транснациональная организованная экономическая преступность, преступные организации, понятие, признаки.

Постановка проблеми. Сучасна правова політика України, у тому числі політика у сфері протидії злочинності, знаходиться у стані кардинальних перетворень та реформ, які покликані максимально забезпечити дотримання прав і свобод людини і громадянина та наблизити Україну до інтеграції з Європейським співтовариством. Проте, об'єктивна складність та суб'єктивні прорахунки під час проведення масштабних реформ детермінували інтенсифікацію кримінальних процесів та перетворення злочинної діяльності у соціальну практику. Відбувається кількісне зростання злочинів, а власне злочинність набуває нової системної якості.

Організована злочинність, однією з найнебезпечніших форм якої є транснаціональна організована злочинність у сфері економіки, стає сьогодні суттєвим фактором посилення соціальної напруги і дестабілізації суспільних відносин, перешкоджає оздоровленню економіки, впорядкуванню споживчого ринку, сприяє деформації нових форм економічних підприємницьких відносин. Її масштаби є реальною загрозою становленню соціально-економічних реформ та входженню України в світове співтовариство.

Транснаціональні організовані злочинні угруповання продовжують контролювати значну частину тіньового

©В.С. Полянська, 2016

капіталу, протиправну діяльність, пов'язану із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, ухиленням від сплати податків, викраденням та контрабандою творів мистецтва і предметів культури, кіберзлочинністю, страховим шахрайством тощо. Характерним для транснаціональних організованих злочинних угруповань є високий рівень організованості, стійкі корупційні і міжнародні злочинні зв'язки.

Тому питання ефективної протидії транснаціональній організованій злочинній діяльності у сфері економіки набуває неабиякої актуальності в умовах сьогодення і є предметом пильної уваги з боку правоохоронних органів, науковців та громадськості.

Дослідження за темою. Теоретичним основам протидії транснаціональній організованій злочинності присвячено роботи М.Г. Вербенського, О.М. Бандурки, В.В. Голіни, О.М. Джузи, О. Ф. Долженкова, В.М. Дрьоміна, Г.П. Жаровської, А.П. Закалюка, Н.А. Зелінської, О.В.Козаченко, В.П. Коржа, Г.П. Пожидаєва, І.В. Пшеничного, Е.В. Расюка, Є.Д. Скулиша, Є.Л. Стрельцова, М.І. Хавронюка та ін.

Визнаючи значимість здобутків означених науковців, ураховуючи масштабне реформування законодавства, системи правоохоронних та судових органів, системні перетворення у державній антикорупційній та фіскальній політиці, слід зазначити, що нового наукового аналізу потребують сутність та ознаки транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки у нормативному та кримінологічному аспектах, стан правового регулювання протидії транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки; типові моделі вчинення транснаціональних економічних злочинів та інші питання досліджуваної проблеми. Крім того, чимало принципових моментів, які стосуються проблем транснаціональної економічної злочинності, потребують уточнення та поглиблення.

Викладення основного матеріалу. В науці справедливо відзначається, що як об'єкт наукового дослідження транснаціональна злочинність є досить складним явищем і вимагає чималих зусиль для кримінологічного аналізу. У зв'язку з цим не лише у вітчизняній, а й у зарубіжній науковій літературі ще не сформовано більш-менш загальноприйнятних підходів щодо вироблення понятійного апарату транснаціональної організованої злочинності, її кримінологічних характеристик, загальних тенденцій і перспектив розвитку [11, 444].

При цьому зауважується, що поняття "транснаціональний злочин" є широкою концепцією, що включає різні види злочинів, які в основному можуть бути віднесені до категорій організованої злочинності, корпоративних злочинів, професійних і політичних злочинів, деколи до кількох категорій злочинів одночасно [7, 34].

Своє бачення щодо транснаціональної організованої злочинності світова спільнота виклала ще у 1988 році на Міжнародному симпозиумі по організованій злочинності в Санкт-Клауде. У результаті обговорення 84 учасники з 46 країн-членів Інтерполу взяли за основу робочу формулу, відповідно до якої цей феномен розумівся як будь-яка постійна участь групи людей або організації у злочинній діяльності, головна мета якої - отримувати прибуток всюди, незважаючи на наявність державних кордонів [5, 7].

Ще одне стандартне визначення транснаціонального злочину надане у доповіді про результати Четвертого огляду ООН з питань щодо тенденцій в галузі злочинності і функціонування систем кримінального правосуддя:

правопорушення, що охоплює - в аспектах, пов'язаних з плануванням, скоєнням і/чи прямими чи опосередкованими наслідками - більш ніж одну країну [7, 34].

Своє бачення транснаціональної організованої злочинності викладено у науковій літературі.

У загальному вигляді транснаціональна злочинність визначається як злочинність, яка виходить за межі однієї держави.

На думку І.В. Пшеничного, транснаціональна організована злочинність є формою міжнародної діяльності організованих злочинних груп або організацій із використанням різних методів, у тому числі і примусового характеру, шляхом використання в своїй діяльності заборонених товарів і послуг. Діяльність таких організованих злочинних груп або організацій має виходити за межі однієї країни [8, 7].

М.Г. Вербенський транснаціональну організовану злочинність визначає як системне функціонування злочинних організацій і співтовариств, що мають розгалужену мережу філій в інших країнах, які використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення глобальних незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах для одержання істотної економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства й використання протиріч і прогалів у системах кримінального законодавства та правосуддя різних країн [4, 11].

Подібну дефініцію пропонує і А.Л. Репецька, яка визначає поняття транснаціональної організованої злочинності як функціонування злочинних організацій і співтовариств, які мають розгалужену мережу філій в інших державах, що використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення незаконних операцій, пов'язаних із переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних засобів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або декількох іноземних державах для отримання суттєвої економічної вигоди [9, 34-38].

Обидва ці визначення ґрунтуються на матеріалах Всесвітньої конференції про організовану злочинність у Неаполі 1994 року.

На думку Г.П. Жаровської, транснаціональною організованою злочинністю можна вважати окремий корисливий вид злочинної діяльності у сфері економіки, фінансів, торгівлі, в інших сферах суспільного життя, спрямований за межі національних кордонів, який здійснюється транснаціональними злочинними організаціями, що відповідно структуровані і організовані на засадах дворівневої злочинної комунікації, використовують у своїй діяльності передові технології та інтелектуальну складову [6, 113].

Є.Д. Скулиш та В.О. Глушков визначають транснаціональну організовану злочинність як якісно нову форму розвитку національної організованої злочинності, один із вищих рівнів кримінальної еволюції, суб'єктами якої є стійкі злочинні організації, сфера впливу та діяльність яких у вигляді злочинного промислу розповсюджується на декілька держав, групу сумісних держав, регіон, континент або світове співтовариство [10, 193].

Нормативні основи для визначення цього поняття

містяться у статтях 2 та 3 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000, ратифікованої Законом України від 04.02.2004 [1; 2].

Перш за все, стаття 2 Конвенції надає визначення організованої злочинної групи, під якою розуміє структурно оформлену групу у складі трьох або більше осіб, що існує протягом визначеного періоду часу і діє узгоджено з метою здійснення одного або декількох серйозних злочинів, визнаних такими відповідно до цієї Конвенції, для того, щоб одержати, прямо або посередньо, фінансову або іншу матеріальну вигоду.

Під "серйозним злочином" Конвенція розуміє злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання. Оскільки національне кримінальне законодавство не містить такого терміну, в Законі України "Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють" зазначається, що поняття "серйозний злочин" відповідають поняття "тяжкий" і "особливо тяжкий злочин".

Що стосується власне транснаціональної організованої злочинності, то ст. 3 Конвенції відносить до неї:

1) конкретні види злочинів, передбачені статтями 5, 6, 8 і 23 Конвенції (участь в організованій злочинній групі, відмивання доходів від злочинів, корупція, перешкоджання здійсненню правосуддя);

2) "серйозні злочини", якщо ці злочини носять транснаціональний характер і вчинені за участю транснаціональної організованої групи.

Відповідно до п. 2 ст. 3 Конвенції, злочин носить транснаціональний характер, якщо він вчинений:

- у більш ніж одній державі;

- в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі;

- в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш ніж одній державі;

- в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі.

Таким чином, у Конвенції підкреслюється, що транснаціональна злочинність - це перш за все організована злочинна діяльність, що здійснюється у двох та більше державах, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, розвинутою структурою, наявністю спеціальної цілі - вчинення серйозних злочинів.

Надана в Конвенції характеристика транснаціональної організованої злочинності є подібною до поширених у доктрині і законодавстві різних країн визначень організованої злочинності, та доповнюється ознакою ігнорування кримінальними структурами державних кордонів і юрисдикцій.

Усі форми транснаціональної організованої злочинності пов'язані з отриманням доходу від злочинної діяльності, однак далеко не завжди їх діяльність можна оцінити як економічну.

Слід зазначити, що в літературі та офіційних документах викладено найрізноманітніші думки щодо сутності економічної злочинності і її головних ознак. Не розглядаючи докладно усі наведені дослідниками теоретичні та прикладні аспекти визначення цього поняття, вважаємо за необхідне відокремити у найбільш загальному вигляді її основні риси: економічні злочини вчиняються у сфері

легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, у тому числі під прикриттям легальної діяльності; корисливий мотив та мета - злочини спрямовані на одержання максимальної економічної вигоди при максимальній захищеності від відповідальності; систематичний та триваючий характер злочинної діяльності; спричинення шкоди економічним інтересам держави.

За таких умов з переліку транснаціональних економічних злочинів виключаються, зокрема, незаконний обіг наркотичних засобів, зброї, військової техніки, торговель, тероризм, контрабанда людських органів та тканин, піратство, нелегальна міграція та ін.

Відповідно, до найпоширеніших транснаціональних організованих злочинів у сфері економіки належать: легалізація (відмивання) коштів та майна, здобутого злочинним шляхом; транснаціональна корупція; транснаціональна кіберзлочинність; порушення прав інтелектуальної власності; контрабанда; незаконний обіг предметів мистецтва; злочини у фінансово-кредитній сфері тощо.

Узагальнюючи положення Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000, визначення, які надавалися міжнародним співтовариством, а також напрацювання українських та зарубіжних вчених, можна сформулювати ряд характерних ознак сучасної транснаціональної організованої злочинності у сфері економіки.

1. Множинність юрисдикції, або міжнаціональність: як транснаціональна організована злочинність в цілому, так і кожен окремих транснаціональний злочин за своєю суттю передбачають вихід за межі однієї країни та використання кримінальних зв'язків в інших країнах для реалізації злочинної мети.

2. Множинна "кримінальність": в якості транснаціональних злочинів повинні розглядатися лише ті діяння, які кваліфікуються як злочинні у праві принаймні двох держав, під юрисдикцію яких вони підпадають.

3. Специфічні мотиви злочинної діяльності: корисливі, направлені в кінцевому випадку на отримання незаконних надприбутків. Слід урахувати, що досить часто така діяльність спрямовується на отримання не лише матеріальних благ та фінансових ресурсів, а й численних привілеїв зовні нематеріального характеру (отримання реальної можливості опосередковано впливати на політику держави або самим долучатися до управління державою чи її окремими інститутами тощо).

4. Структурованість: транснаціональні злочинні організації мають складну структуру, пов'язані з іншими соціальними інститутами; всередині організацій має місце суворі ієрархія. В якості важливої їх риси виділяється пірамідо подібна організаційна структура, яка ізолює ватажків транснаціональних злочинних організацій, зв'язок яких з конкретними злочинними видами діяльності важко встановити і безпосередню участь яких у злочинних діяннях навряд чи можна виявити [3, 14-15].

5. Гнучкість та мобільність: транснаціональні злочинні організації надзвичайно рухомі і здатні швидко реагувати на заходи, що вживаються правоохоронними органами. Ці організації можуть відносно легко протистояти успішним діям боротьби з їх операціями, переносючи їх у країни з набагато слабшими системами кримінального правосуддя.

6. Злочинна інноваційність: транснаціональні орга-

нізовані групи можуть використовувати найсучасніші технології, впроваджувати програми інтенсивних досліджень і розробок, використовувати новітні інформаційні технології, сучасні засоби транспорту та комунікації тощо.

7. Контроль: транснаціональні злочинні організації намагаються здійснювати тотальний контроль над певною сферою кримінальної діяльності. Окремі злочинні організації намагаються взяти під свій контроль найбільш прибуткові державні підприємства, окремі галузі і навіть цілі промислові регіони.

8. Використання корупції з метою створення сприятливих умов, за яких такі групи можуть здійснювати власну діяльність. Транснаціональні злочинні організації корумпують як національних, так і іноземних посадовців осіб з метою отримання можливості вести або продовжувати економічну діяльність у якій-небудь країні або отримувати які-небудь переваги.

Виходячи з наведених ознак, транснаціональну організовану злочинність у сфері економіки можна визначити як організовану злочинну діяльність у сфері легальної та нелегальної господарської діяльності, тобто у сфері виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних благ та послуг, у тому числі під прикриттям легальної діяльності, що здійснюється у двох та більше державах, характеризується корисливими мотивами, плануванням і належною підготовкою злочинів, розвинутою структурою, наявністю спеціальної цілі - вчинення серйозних (тяжких та особливо тяжких) злочинів.

Висновки. Діяльність транснаціональних організованих злочинних угруповань перетворилась на масштабну загрозу соціальній, економічній і політичній стабільності в державі. Транснаціональна організована економічна злочинність існує в усьому світі, у різних галузях суспільного життя. Будучи пов'язаними з незаконними операціями з переміщення через державні кордони матеріальних і нематеріальних засобів, які приносять істотну економічну вигоду, злочинні організації, використовуючи сприятливу ринкову кон'юнктуру інших держав, значні розходження в системах кримінального правосуддя різних країн, сучасні комунікаційні технології, банківські системи електронних розрахунків, проникають в легальну економіку інших країн за допомогою корупційних зв'язків.

Перспективними напрямками подальших досліджень вбачаються питання вдосконалення правового регулювання, а також організаційного та методичного забезпечення діяльності правоохоронних органів у протидії транснаціональним економічним злочинам.

Література

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, покарання за неї, що доповнює Конвенцію. - К., 2003. - 56 с.

2. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрям): Закон України від 4 лютого 2004 року // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 19. - Ст. 263.

3. Вербенський М.Г. Ознаки сучасних транснаціональних злочинних організацій та транснаціонального наркобізнесу / М.Г. Вербенський, Е.В. Расюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: збірник наукових праць. - 2007. - № 3. - С. 1-23.

4. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання: 12.00.08: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук / Вербенський Михайло Георгійович; Дніпропетровськ. держ. ун-т внутрішніх справ. - Дніпропетровськ, 2010. - 40 с.

5. Воронин Ю.А. Транснациональная организованная преступность / Ю.А. Воронин. - Екатеринбург: Изд-во УрГЮА, 1997. - 72 с.

6. Жаровська Г.П. Транснаціональна злочинність: джерела, ознаки, структура взаємозв'язків / Г.П. Жаровська // Науковий вісник Чернівецького університету. - 2013. - Вип. 660. Правознавство. - С. 111-117.

7. Зелінська Н.А. Кримінальна глобалізація: від транснаціонального злочину до транснаціональної злочинності / Н.А. Зелінська, В.М. Дрьомін // Юридичний вісник: щоквартальний журнал. - 2011. - № 1. - С. 34-39.

8. Пшеничний І.В. Організована транснаціональна злочинність і роль правоохоронних органів у протидії їй: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. - К., 2000. - 16 с.

9. Репецкая А.Л. Транснациональная организованная преступность в сфере экономики и финансов России // Организованная преступность и коррупция: Исследования, обзоры, информация. Социально-правовой альманах. - 2000. - Вип. 1. - С. 34-38.

10. Скулиш Є.Д. Поняття транснаціональної організованої злочинності та її співвідношення з тероризмом / Є.Д. Скулиш, В.О. Глушков // Право і суспільство. - 2012. - № 2. - С. 190-194.

11. Скулиш Є.Л. Транснаціональна організована злочинність: проблема визначення та основні ознаки / Є.Л. Скулиш // Держава і право: Юридичні і політичні науки: 36. наук. праць. - 2005. - Вип. 30. - С. 444-451.

*Полянська В.С.
аспірант*

*Університету державної
фіскальної служби України
Надійшла до редакції: 14.03.2016*

УДК 347.963(477)

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІЙ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ

Жувака С. О.

Статтю присвячено історіографії та джерельній базі дослідження функцій прокуратури України. На підставі аналізу історичної та юридичної літератури систематизовано джерельну базу, в якій визначена

історія розвитку і становлення функцій прокуратури, яку умовно можливо поділити на три групи: перша - до-радянська; друга - радянська, третя - пострадянська.

Автором пропонується систематизувати публі-

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**